

Titulació	Tipus	Curs
Arqueologia Prehistòrica	OP	1

Professor/a de contacte

Nom : Cristina Rihuete Herrada

Correu electrònic : cristina.rihuete@uab.cat

Equip docent (extern a la UAB)

Vanessa Villalba-Mouco

Tona Majó Ortín

Idiomes dels grups

Podeu consultar aquesta informació al [final](#) del document.

Prerequisits

No en té.

Objectius

L'objectiu de l'assignatura rau en proporcionar els elements formatius necessaris per a l'estudi de les restes esquelètiques humanes procedents d'excavacions arqueològiques a partir de quatre grans eixos temàtics:

- tafonomia de les pràctiques funeràries
- filiació i parentiu
- paleopatologia
- indicadors de violència i aplicacions forenses

Atès que l'assignatura té un marcat component de coneixement aplicat, la programació té un elevat contingut pràctic en tots i cadascun dels temes i destaca per l'ús rutinari de models anatòmics i de la col·lecció de referència del laboratori de Bioarqueologia Humana.

Resultats d'aprenentatge

1. Que els estudiants sàpiguin aplicar els coneixements adquirits i la seva capacitat de resolució de problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb la seva àrea d'estudi.
2. Que els estudiants tinguin les habilitats d'aprenentatge que els permetin continuar estudiant, en gran manera, amb treball autònom a autodirigit.
3. Aplicar els aspectes ètics en l'anàlisi de les necessitats culturals de diversos tipus de públic.
4. Valorar les possibilitats reals d'incidir en la ciutadania mitjançant l'acció cultural.
5. Incloure en les propostes i reflexions dels treballs duts a terme aspectes vinculats a les perspectives de gènere, accessibilitat universal, multiculturalitat.
6. Demostrar la capacitat d'integració en un equip amb especialistes d'altres disciplines
7. Aplicar críticament les tècniques de recerca en osteologia humana.
8. Que l'alumnat sàpiga aplicar els coneixements adquirits i la seva capacitat de resolució de problemes en entorns nous dins de l'anàlisi osteoarqueològica.
9. Organitzar, planificar i gestionar treballs de recerca osteoarqueològics.
10. Aplicar protocols d'execució dels treballs de camp i recollida de mostres osteoarqueològiques.
11. Organitzar, planificar i gestionar treballs de recerca.

Continguts

BLOC 1. Osteologia humana: identificació anatòmica i principis dels estudis bioarqueològics i osteobiogràfics

- Introducció. Anatomia, osteologia i bioarqueologia.

- L'esquelet humà I: la volta craniana. Elements ossis, punts anatòmics, sutures e morfologia craniana. Centres d'ossificació i obliteració de sutures. Dimorfisme sexual. Craniometria. Trets epigenètics. Pràctiques d'identificació i d'estimació de sexe i edat.

- L'esquelet humà II: dentició. Anatomia dentària, sistemes de notació i procés de formació i erupció. Pràctiques d'identificació i d'estimació d'edat.

- L'esquelet humà III: tronc i cintures. Tipus de vèrtebres i costelles. Elements ossis de la cintura escapular i la pelviana. Indicadors d'ontogènia i dimorfisme sexual. Pràctiques d'identificació i d'estimació de sexe i edat.

- L'esquelet humà. IV: extremitats. Ossos dels membres superiors i inferiors. Fusió epifisària i mètrica diafisària. Pràctiques d'identificació i antropometria. Estimació d'estatura.

- Identificació i registre de restes humanes. Pràctiques

BLOC 2. Aplicacions

- **Arqueotanològia.** Implicacions osteològiques de les pràctiques funeràries i dels sistemes d'enterrament. Agents tafonòmics, processos cadavèrics i esqueletització. Inhumacions primàries, secundàries, simultànies i múltiples. Tractament del cos i ritual funerari. Determinació de casos pràctics.

- **Filiació i parentiu.** Paleogenètica i arqueogenètica: principis d'anàlisi. ADN mitocondrial i nuclear. Distància biològica i herència genètica en l'anàlisi del parentiu biològic i dels patrons de residència i migracions. Presentació i discussió de casos pràctics.

- **Paleopatologia.** Anomalies i marcadors ossis. Diagnòstic i diagnòstic diferencial. Síndromes congènits, metabòlics i infecciosos. Marcadors posturals i laborals. Traumatismes i estigmes de violència. Identificació i determinació de casos pràctics.

- **Crims contra la humanitat i aplicacions forenses.** Investigació de fosses de la repressió franquista. Problemes i limitacions de la identificació de víctimes a través de la discussió de casos pràctics.

Activitats formatives i Metodologia

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Preparació de proves i de treballs	65	2,6	1, 2, 7, 8, 10
Tutorització	37,5	1,5	3, 4, 5, 8, 9
Classes expositives, seminaris i sessions pràctiques	37,5	1,5	1, 2, 6, 7, 11

Activitats dirigides:

- Classes introductòries sobre els plantejaments teòrics i metodològics de la disciplina amb presentacions digitals
- Seminaris de discussió amb professorat col·laborador extern
- Pràctiques de laboratori amb assistència de models anatòmics i col·lecció de referència del Laboratori de Bioarqueologia Humana
- Resolució de casos i exercicis pràctics en format telemàtic

Activitats supervisades:

- Tutories i exercicis pautats d'aprenentatge (individuals o en grups reduïts)
- Aprenentatge basat en problemes

Activitats autònomes:

- Cerca de documentació, lectura de textos, exercicis amb auto-correcció (aula Moodle), estudi

Nota: es reservaran 15 minuts d'una classe, dins del calendari establert pel centre/titulació, perquè l'alumnat completi les enquestes d'avaluació de l'actuació del professorat i d'avaluació de l'assignatura.

Avaluació

Activitats d'avaluació continuada

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Treballs individuals i en grup	40%	4	0,16	1, 2, 5, 7, 8, 9, 10
Pràctiques d'aula i laboratori	60%	6	0,24	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11

Realització del quadern de pràctiques 45%

Treballs individuals i en grup (exercicis i resolució de problemes) 40%

Assistència i participació activa 15%.

En el moment de realització de cada activitat avaluativa, el professorat informará l'alumnat del procediment i de la data de revisió de les qualificacions.

L'estudiantat d'intercanvi que demani avançar un examen haurà de presentar a la coordinadora de l'assignatura un document escrit de la seva universitat d'origen que justifiqui la seva sol·licitud.

Aquesta assignatura/mòdul no preveu el sistema d'avaluació única.

La qualificació serà "no avaluable" quan el lliurament de les activitats d'avaluació sigui inferior al 30%.

Per poder optar a la recuperació caldrà tenir una avaluació de 2/3 parts del total.

Qualsevol irregularitat que pugui conduir a una variació significativa de la qualificació d'un acte d'avaluació es qualificarà amb 0 aquest acte d'avaluació, amb independència del procés disciplinari que s'hi pugui instruir. En cas que es produeixin diverses irregularitats en els actes d'avaluació d'una mateixa assignatura, la qualificació final d'aquesta assignatura serà 0.

Aquesta assignatura permet l'ús de tecnologies d'Intel·ligència Artificial (IA) exclusivament en tasques de cerca bibliogràfica o cerca d'informació, correcció de textos o traduccions.

Caldrà, però (i) identificar les parts que han estat generades amb IA; (ii) especificar les eines utilitzades; i (iii) incloure una reflexió crítica sobre com aquestes eines han influït en el procés i en el resultat final de l'activitat.

La no transparència de l'ús de la IA en aquesta activitat avaluable es considerarà falta d'honestedat acadèmica i comportarà que l'activitat s'avalui amb un 0 i no es pugui recuperar, o sancions majors en casos de gravetat.

Bibliografia

BLOC 1

ALQAHTANI, S. J.; LIVERSIDGE, H. M.; HECTOR, M. P. (2010), "Atlas of tooth development and eruption", *American Journal of Physical Anthropology*, 142(3): 481-90. <https://doi.org/10.1002/ajpa.21258>

BUIKSTRA, J. y UBELAKER, D.H.(eds) (1994), *Standards for data collection from human skeletal remains. Proceedings of a Seminar at the Field Museum of Natural History organized by Jonathan Haas*, Arkansas Archaeological Survey Research Serie nº 44, Indianapolis.

NIKITA, Efthymia. (2017), *Osteoarchaeology. A Guide to the Macroscopic Study of Human Skeletal Remains*. Elsevier, Londres.

SCHAEFER, M., BLACK, S. y SCHEUER, L. (2009), *Juvenile osteology. A laboratory and field manual*. Academic Press, Londres.

TERMCAT (1993), *Diccionari d'anatomia*, Colecció Diccionaris terminològics, Fundació Barcelona, Barcelona.
<https://www.termcat.cat/es/diccionaris-en-linia/182>

UBELAKER, D. H. (1984), *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*, edición revisada, Smithsonian Institution, Washington. (trad. castellano: *Enterramientos humanos. Excavación, análisis, interpretación*. Munibe, supl. 24, Sociedad de Ciencias Aranzadi, Donostia, 2003).

WHITE, T. D. (2011), *Human Osteology*, 3a edició, Academic Press, Nova York.

BLOC 2

BUIKSTRA, J. (ed.) (2019), *Ortner's identification of paleopathological conditions in human skeletal remains*, Smithsonian Institution, Washington. Academic Press-Elsevier <https://doi.org/10.1016/C2011-0-06880-1>

DUDAY, H. (2009), *The Archaeology of the Dead: Lectures in Archaeothanatology*. Oxbow Books, Londres.

GELLER, Pamela (2021), *Theorizing bioarcheology*, Springer, Cham.

ETXEBERRIA, F. (ed.) (2020), *Las exhumaciones de la Guerra Civil y de la dictadura franquista. Estado actual y recomendaciones de futuro*. Ministerio de la Presidencia, Relaciones con las Cortes y Memoria Democrática.
https://www.mpr.gob.es/servicios/publicaciones/Documents/Exhumaciones_Guerra_Civil_accesible_BAJA.pdf

KATZENBERG, M.A. i GRAUER, A.L. (eds.) (2019), *Biological Anthropology of the Human Skeleton*. 3a edició, Wiley-Blackwell.

KLAUS, H.D., HARVEY, A.R. y COHEN, M.N. (2017), *Bones of complexity. Bioarchaeological case studies of social organization and skeletal biology*. University Press of Florida, Gainesville.

MARTIN, D.L. i HARROD, R.P. (2015), "Bioarchaeological contributions to the study of violence", *Yearbook of Physical Anthropology*, 156: 116-145.

MARTIN, D.L., HARROD, R.P. i PÉREZ, V.R. (2013), *Bioarchaeology. An integrated approach to working with human remains*. Manuals in Archaeological Method, Theory and Technique, Springer, Nova York.

MATISOO-SMITH, E. y HORSBURGH, K. Ann (2012), *DNA for archaeologists*. Left Coast Press, Walnut Creek, California.

LEWIS, M.E. (2007), *The Bioarchaeology of Children. Perspectives from biological and forensic anthropology*. Cambridge University Press, Cambridge.

POLO, Manuel; GARCÍA PRÓSPER, Elisa; CRESPO, S.; GALTÉS, Ignasi; MÁRQUEZ GRANT, Nicholas; GARCÍA RUBIO, Almudena; ARMENTANO, Núria; MUÑOZ HERNÁNDEZ, Víctor (2018), "Protocolo de búsqueda, levantamiento y exhumación de restos humanos", *Revista Internacional de Antropología y Odontología Forense*, 1(1): 7-23.

SUTTON, Mark Q.; BARTELINK, Erik J. (2025), *Bioarchaeology. An Introduction to the Archaeology and Anthropology of the Dead*. 2a edició, Routledge.

SCHRADER, S.A. y BUZON, M.R. (2017), "Everyday life after the collapse: a bioarchaeological examination of entheal change and accidental injury in Postcolonial Nubia", *Bioarchaeology International*, 1 (1-2): 19-34;
<https://doi.org/10.5744/bi.2017.1000>

WALDRON, T. (2009), *Palaeopathology*. Cambridge University Press, Cambridge.

Programari

Word, Power Point, Teams, PDF reader

Grups i idiomes de l'assignatura

La informació proporcionada és provisional fins al 30 de novembre.
A partir d'aquesta data, podreu consultar l'idioma de cada grup a través d'aquest [enllaç](#). Per accedir a la informació, caldrà introduir el CODI de l'assignatura

Tipus de docència	Grup	Idioma	Semestre	Torn
(TEm) Teoria (màster)	1	Català/Castellà	primer quadrimestre	matí-mixt